

DREPTUL ORICĂREI PERSOANE ARESTATE SAU DEȚINUTE DE A INTRODUCE RECURS ÎN FAȚA UNUI TRIBUNAL

Articolul 5 al Convenției Europene a Drepturilor Omului prezintă o importanță deosebită în materia dreptului procesual penal. Dispozițiile acestui articol au drept obiect de referință libertatea fizică a persoanei. În conformitate cu aceste prevederi, măsura privării de libertate trebuie să fie dispusă de către un tribunal, cazurile pentru care poate fi dispusă privarea de libertate sunt limitate, orice persoană arestată are dreptul de a fi informată asupra motivelor arestării, persoana arestată trebuie adusă de îndată înaintea unui judecător sau a altui magistrat împuternicit prin lege cu exercitarea atribuțiilor judiciare în scopul judecării într-un termen rezonabil, orice persoană lipsită de libertate are dreptul să introducă un recurs în fața unui tribunal și, în fine, se recunoaște dreptul de a obține despăgubiri de către victima unei arestări sau a unei dețineri în condiții contrare dispozițiilor acestui articol.

Art.5-4 prevede dreptul oricărei persoane private de libertate prin arestare sau dețineră de a se adresa unui tribunal în scopul controlării legalității deținerii. Acest drept se aplică în toate cazurile de arestare prevăzute de art.5-1. Dar invocarea controlului legalității deținerii nu este limitată la situațiile în care se susține că măsura legală a privării de libertate a fost dispusă cu încălcarea dispozițiilor art.5-1.

Dispozițiile art.5-4 impun statelor semnatare ale Convenției Europene a Drepturilor Omului să realizeze aprecierea legalității privării de libertate chiar și atunci când dispozițiile art.5-1 sunt îndeplinite. Curtea, din oficiu, verifică existența unei încălcări a art.5-4 chiar și atunci când privarea de libertate întrunește condițiile legale ce permit privarea de libertate.¹ Vor fi examinate în cele ce urmează numai acele situații specifice dreptului procesual penal, și anume prevederile lit.a (persoana este reținută legal pe baza condamnării pronunțate de un tribunal competent), c (persoana a fost arestată sau reținută în vederea aducerii sale în fața autorității judiciare competente, sau când există motive verosimile de a bănuși că a săvârșit o infracțiune sau când există motive temeinice de a crede în necesitatea de a-l împiedica să săvârșească o infracțiune sau să fugă după săvârșirea acesteia) și f (persoana este arestată sau deținută legal pentru a o împiedica să pătrundă în mod ilegal pe teritoriu sau împotriva căreia se află în curs o procedură de expulzare ori de extrădare) ale art.5-1.

1. Aplicarea art.5-4 cu privire la reținerea legală dispusă de către un magistrat - doctrina controlului încorporat.

Curtea Europeană a Drepturilor Omului a trebuit să se pronunțe asupra admisibilității recursului în fața unui tribunal atunci când reținerea a fost legală dispusă în temeiul art.5-1 lit.a, iar măsura privării de libertate a constituit deja obiectul unui control judecătoresc, conform art.5-3. În acest context a fost formulată doctrina "controlului încorporat". Această doctrină prevede, în esență, că un nou control, în sensul art.5-4, nu se mai justifică în cazurile în care privarea de libertate a mai fost anterior supusă controlului unui tribunal. Asemenea situații apar în cazul unei rețineri legale pe baza condamnării pronunțate de către un tribunal competent (5-1 a) și în cazul unei rețineri preventive urmate de aducerea persoanei în fața unui magistrat (5-

3). În aceste ipoteze, controlul măsurii arestării este încorporat în hotărârea judecătorească precedentă.² Totuși, nu este exclus ca împrejurări noi să afecteze situația persoanei private de libertate, uneori un nou control judiciar fiind justificat. Temeiuri ce ar putea justifica un control judiciar ulterior sunt: o perioadă îndelungată de privare de libertate, precum și rearestarea după o perioadă de punere în libertate.

Unei persoane deținute ca urmare a condamnării la pedeapsa închisorii pe viață trebuie să i se asigure dreptul de a introduce recurs în fața unui tribunal pentru a se aprecia legalitatea continuării executării pedepsei, o parte a pedepsei fiind executată, atunci când dreptul intern prevede posibilitatea de a se dispune punerea în libertate.³

Însă, dacă condamnarea la o pedeapsă privativă de libertate pe viață prevede executarea obligatorie a pedepsei, garanția oferită de către art.5-4 este încorporată în prevederile art.5-1. Prin urmare, într-un atare caz persoana condamnată nu are dreptul de a investi un tribunal cu un eventual control judiciar asupra pedepsei.⁴

Fiind investită cu judecarea unei cauze având ca obiect starea de detenție a unui alienat mintal, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a decis că măsura internării medicale pe durată nedeterminată nu se integrează în cazurile de aplicare a doctrinei controlului încorporat. *"Motivele ce au justificat inițial dispunerea măsurii internării [ ] pot înceta să existe. Dacă s-ar interpreta paragraful 4 separat de context, s-ar ajunge la încălcarea scopului și obiectului art.5, deoarece - în temeiul unei decizii inițiale a instanței - s-ar exclude din start privarea de libertate din câmpul oricărui control de legalitate. Or, privarea de libertate, prin natura sa, lasă deschisă posibilitatea unui control, exercitabil la intervale rezonabile".*⁵ Deciziile privitoare la cererile de punere în libertate trebuie să se succedă într-un ritm rezonabil. O perioadă mai mare de un an a fost considerată contrară unei atare exigențe, dat fiind că, în speță, legislația austriacă aplicabilă prevedea că instanța este datoră să examineze din oficiu, cel puțin o dată pe an, necesitatea menținerii măsurii de plasare într-un institut pentru delincvenți minori.⁶

În ceea ce privește arestarea preventivă pe durată îndelungată, persoana arestată are dreptul, dacă dreptul național nu prevede un control din oficiu, de a sesiza instanța la intervale, de exemplu, de o lună. În acord cu acest aspect, legislația unor state, de exemplu a Olandei, prevede controlul periodic și în mod automat al arestării preventive.

2. Noțiunea de "tribunal" în înțelesul art.5-4

Exercitarea controlului cu privire la legalitatea măsurii arestării poate fi făcută doar de către un organ ce îndeplinește condițiile de independență și imparțialitate.⁷ Un asemenea organ nu este *"neapărat o instanță de judecată de tip clasic, integrată structurilor autorității judecătorești specifice statului în cauză"*. Dar trebuie ca aceste organe să *"prezinte însușiri fundamentale comune, caracterizate, în primul rând, prin independență în raport cu executivul și cu părțile [ ], dar și prin garanții adaptate specificului măsurii privării de libertate, printr-o procedură judiciară ale cărei modalități pot varia de la un domeniu la altul"*.⁸ Nu este considerat un "tribunal" în sensul art.5-4 un organ competent numai pentru a emite avize.⁹ Pentru a fi un "tribunal" în sensul art.5-4, instanța trebuie să aibă autoritatea de a decide punerea în libertate a persoanei arestate.¹⁰

3. Garanții procedurale

Instanța trebuie să ofere garanții procedurale, luându-se totodată în considerare circumstanțele în care are loc judecarea cauzei.¹¹ Dar, în situația unei privări de libertate de lungă durată, este obligatorie asigurarea de garanții ce nu pot fi inferioare garanțiilor oferite de către instanțele judecătorești ale statelor membre ale Consiliului Europei, conform prevederilor art.6-1. Dacă privarea de libertate este de scurtă durată, într-o situație ce impune luarea unei măsuri urgente, existența unor garanții procedurale nu este echivalentă cu respectarea cu extremă strictețe a unor anumite dispoziții procedurale.¹² De exemplu, într-o cauză având ca obiect arestarea unei persoane față de care o procedură de extrădare se află pe rol, Curtea a opinat că o procedură bazată pe principiul oralității nu este absolut necesară. O procedură în formă scrisă, în cadrul căreia asistarea de către un avocat este asigurată, a fost considerată suficientă, procedura contradictorialității părților fiind astfel îndeplinită.¹³

În cazul unei privări de libertate întemeiate pe dispozițiile art.5-1 lit.c, Curtea impune ca judecătorul sau magistratul să procedeze la audierea persoanei arestate, făcându-se aplicarea dispozițiilor art.5-3.¹⁴

Este obligatorie existența unei egalități procedurale de tratament părților, în conformitate cu prevederile art.6-1. Dacă procurorul este prezent la judecată, și părții adverse trebuie să i se asigure dreptul de a fi prezentă.¹⁵ Încălcarea principiului de garantare a egalității de tratament procedural a părților a avut ca urmare condamnarea de către Curtea a autorităților belgiene privind o arestare preventivă, deoarece procurorul a luat cunoștință de întreg conținutul dosarului, în timp ce reprezentantul persoanei arestate nu a avut acces la dosar în primele 30 de zile după dispunerea arestării.¹⁶ De asemenea, persoana arestată are dreptul să solicite un termen și să i se acorde anumite înlesniri necesare pentru pregătirea și susținerea cauzei.¹⁷

Pronunțându-se cu privire la garanțiile procedurale la care are dreptul persoana arestată, Curtea, în Decizia *Weeks*, vizează "*o participare adecvată la judecarea cauzei a persoanei afectate prin hotărârea judecătorească*".^[1]

4. Celeritatea controlului judecătoresc

Instanța competentă să se pronunțe cu privire la legalitatea privării de libertate trebuie să se pronunțe într-un interval de timp scurt, calculat de la data primirii cererii de către autoritatea competentă, fără a se deduce eventuala durată a unei etape procedurale premergătoare judecării cauzei.^[2] Diferențierea între situația unei persoane private de libertate prin ordin al unei autorități administrative și situația unei persoane condamnate de către o instanță de judecată la pedeapsa închisorii nu este justificată, fiind în joc libertatea persoanei în ambele cazuri. Se impun însă nuanțări în funcție de temeiul legal ce a stat la baza privării de libertate. Este evident că o cerere de punere în libertate introdusă de către un condamnat la pedeapsa închisorii pe viață va fi judecată cu mai puțină urgență față de o cerere introdusă de către o persoană aflată în arest preventiv. Curtea a statuat că sintagma "*termen scurt de judecată*" nu trebuie apreciată abstract, ci "*în funcție de circumstanțele proprii fiecărei cauze*".^[3] Termene de 31 și respectiv de 46 de zile pentru judecarea cererii de punere în libertate a unei persoane arestate împotriva căreia o procedură de extrădare se află pe rol au fost considerate ca nefiind "*rezonabile*" în sensul art.5-4.^[4]

5. Caracterul controlului judecătoresc

Instanței îi revine misiunea de a controla legalitatea privării de libertate și, în cazul în care ar constata că aceasta este nelegală, de a dispune punerea în libertate a persoanei arestate. Legalitatea măsurii privative de libertate se apreciază «atât din punctul de vedere al dreptului intern, cât și al conținutului Convenției Europene a Drepturilor Omului, al principiilor generale pe care le consacără și al scopului restricțiilor autorizate în art.5-1. În virtutea paragrafului 4 al art.5, persoanele lipsite de libertate prin arestare sau deținere au dreptul la examinarea respectării exigențelor de procedură și de fond justificând "legalitatea", în sensul prevăzut de către Convenție, privării lor de libertate. În consecință, persoanele private de libertate trebuiau să dispună de un recurs care să permită acelei instanțe competente să verifice atât aplicarea regulilor de procedură naționale și caracterul rezonabil al bănuielilor motivând arestarea, cât și legitimitatea scopului urmărit prin măsura arestării, inclusiv prin măsura reținerii».[5] Această exigență impune absența oricărui element arbitrar. Deci, instanțele naționale și, în ultima instanță, Curtea sunt îndreptățite să controleze dacă privarea de libertate a fost dispusă în conformitate atât cu dreptul intern, cât și cu prevederile Convenției Europene a Drepturilor Omului.

Cristina RADU

Magistrat asistent la Curtea Constituțională

17V. Harris O'Boyle et Warbrick, prec., p.150-151.

[1]CEDH 2 mars 1987, *Weeks c.Royaume-Uni*, série A, no114 § 66.

[2]CEDH 21 oct. 1986, *Sanchez-Reisse c.Suisse*, série A, no107 § 54.

[3][4]CEDH 21 oct. 1986, *Sanchez-Reisse c.Suisse*, série A, no107 § 59-60.

[5]CEDH 29 nov. 1988, *Brogan c.Royaume-Uni*, série A, no145-B § 65.

[6]CEDH 24 juin 1982, *Van Droogenbroeck c.Belgique*, série A, no50 § 48.

7CEDH 2 mars 1987, *Weeks c. Royaume-Uni*, série A, no114 § 61.

8CEDH 5 nov. 1981, *X c. Royaume-Uni*, série A, no46 § 53.

9EDH 5 nov. 1981, *X c. Royaume-Uni*, série A, no46 § 61.

CEDH 24 juin 1982, *Van Droogenbroeck c.Belgique*, série A, no50 § 50.

11CEDH 18 juin 1971, *De Wilde, Ooms et Versyp c.Belgique*, série A, no12 § 78.

12CEDH 18 juin 1971, *De Wilde, Ooms et Versyp c.Belgique*, série A, no12 § 79.

13CEDH 21 oct. 1986, *Sanchez-Reisse c.Suisse*, série A, no107 § 51.

14.CEDH 21 oct. 1986, *Sanhcez-Reisse c.Suisse*, série A, no34 § 30-31.

15CEDH 12 dec. 1991, *That c.Autriche*, série A, no224 § 83-84.

16CEDH 30 mars 1989, *Lamy c. Belgique*, série A, no151 § 29.

2CEDH 18 juin 1971, *De Wilde, Ooms et Versyp c. Belgique*, série A, no12 § 76; **G. Van Eikema Hommes**, "L'incidence de la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme sur la protection des libertés, notamment sur l'internement forcé des malades mentaux", in *Les incidences des jurisprudences internationales sur les droits néerlandais et français notamment sur les droits de l'homme*, Actes du colloque organisé à Poitiers les 13-14-15 mai 1991 par les Facultés de Droit de Nimegue et de Poitiers, PUF, Paris, 1992, p.207-225, p.222.

3**C.Harris, O'Boyle et Warwick** prec., p.152; CEDH 2 mars 1987, *Weeks c. Royaume-Uni*, série A no114 § 56; CEDH 25 oct.1990, *Thynne, Wilson et Gunnell c. Royaume-Uni*, série A, no190-A § 70-76.

4CEDH 18 juillet 1994, *Wynne c. Royaume-Uni*, série A, no294-A § 36.

5CEDH 25 oct.1979, *Winterwerp c. Pays-Bas*, série A, no33 § 55; CEDH 24 juin 1982, *Van Droogenbroeck c. Belgique*, série A, no50 § 45.

6CEDH 24 sept.1992, *Herczegfalvy c. Autriche*, série A, no244 § 77.

1CEDH 18 juin 1971, *De Wilde, Ooms et Versyp c. Belgique*, série A, no12 § 73 et CEDH 24 oct. 1979, *Winterwerp c. Pays-Bas*, série A, no33 § 53.